

---

lussal illeték. Annak ellenére, hogy 1867-től politikai konszolidáció és gazdasági fejlődés volt hazánkban, a múlt nyomasztó emlékei nem töröltettek ki egészen a magyarság lelkéből. A kiegyezés soha nem volt igazán népszerű. Hiába próbálták 67-et úgy beállítani, mint "a megvalósult és kivihető 48-at". Az érzelmi azonosulás hiánya azonban nem jelentette a tevőleges ellenállást. ("Nem egészen tetszik, de nem is elviselhetetlenül kényelmetlen.")

A távolságtartás, az ellenézés lassan megváltozott. Egy olyan nemzedék nőtt fel, amelynek "semmi köze 1848/49-hez", amely politikai súlyát, pozícióját már az új rendszernek köszönhette. Megjelent a "felfelé idomulás", a szervizlizmus. Az érvényesülni vágyónak meg kellett felelnie az uralkodó követelményeinek. Csökkent az elvszerű közéleti cselekvés lehetősége. Ha pedig 48-asként akart valaki politikai hatalomhoz jutni, erősen kötődnie kellett a királyhoz, még ha meg is volt róla a maga külön véleménye.

Ferenc József és a magyarság között a politika világában csak egyszer sikerült érzelmi összhangot létrehozni: 1914-ben, az oroszok által vezetett pánszláv veszély ellenében. Valami elképesztő skizofrénia uralkodott el (ami 67-től kisebb mértékben ugyan, de megvolt már), amit a "Ferenc Jóska azt üzenté..." dalkezdet példáz a legpregnansabban. A lelkesedés hamar elmúlt, és jött a tragédia.

Gerő András: *Ferenc József, a magyarok királya. NOVOTRADE RT, Budapest, 1989.*

NOVOSZÁDEK JÁNOS

A világra nyitott lény

Az immár klasszikussá váló könyvecske szerzője, Wolfhart Pannenberg evangélikus teológus, műve azonban – emberképe felülvizsgálatára készítve – ugyanúgy kihívást jelenthet a vallásos, mint a nem vallásos olvasó számára. Pannenberg emberét az állattól a *világra nyitottsága* különbözteti meg, ami egyben rendeltetése is. Ez az ember immár nem makrokozmoszsal magyarázható mikrokozmosz, de "kozmosz lény" abban a tekintetben, hogy a világon túlra is nyitott, így válaszlehetőségei határtalanok. Nincs bezárva rációjába, *fantáziájának* szemköztije a végtelen. Fő feladata a *másik megértése*, a másik embertől a másik világokig. Mivel a valóság mint *egész* mindig ismeretlen marad az ember számára, alapvető *bizalomra*, ráhagyatkozásra lenne szüksége a kalandhoz, ám az ember hajlamos rendelkezésre és biztonságra cserélni a kockázatos bizalmat. A vallások is birtokba akarják venni – mágiával – az istenséget, és a vallásos ember is hajlamos Isten helyébe az önbizalmat tenni, s még őt is hatalmába keríthetik eszközei. Így a modern természettudomány és a technika a keresztény hit, a végtelenre is nyitott ember hitének történeti terében jöhetett csak létre, állítja Pannenberg.

A rendelkezés és a bizalom kapcsolatának eltorzulása kikerülhetetlen. A bizalom számára kapaszkodót jelentő Istent az ember véges szimbólumokban jeleníti meg, aminek egyik következménye a vallásból való kijózanodás. A megoldás Pannenberg számára a Názáreti Jézus, akinek végességét azzal szüntették meg, hogy keresztre feszítették, s ezzel a "végtelenbe oldották". A feltámadt Krisztusban tapasztalhatták meg tanítványai a véges valóság beteljesítőjét. Az irányában megnyíló, kinyíló ember lehetett az újkor embere, aki hatalommal rendelkeik a világ dolgai felett.

Az állandót hangsúlyozó görögök kétes adománynak tartják a *reményt*, s nem újat, csak a folytatást várják a jövőtől. Pannenberg embere sem élheti túl a halált, de nem szakadva ki Isten erőteréből újjávalik, méghozzá nem csupán egyénileg, hanem szociálisan és kozmikusán is, társaival és otthonával, az egész világgal együtt.

Azt, hogy az ember saját világának középpontja, sem az önfeledt kikapcsolódás, sem az askézis nem képes megakadályozni. Az *énesség* akkor válik bűnné, ha ellentétbe kerülve végtelen rendeltetésével, önmagába zárja az embert. A görögség örökkévalósága önmagában nyugvó, általános. Pannenberg embertanában a jelen vándorló mostjában az ember az *örökkévalóságban* részesülhet, hacsak – bűnös módon – be nem zárul a mosttal szemben. Az embernek pedig minden pillanattal szemben nyitottnak kell lennie.

Az emberi viselkedés a *kapcsolatra* irányul, a közösség feltétele a *szerepet*. A másik több kell legyen számunkra a szerepnél, a jellemnél, egy önmagán túllépni képes lényt kell látnunk benne. Az emberi kapcsolat alapformája az *Én-Te viszony*, amelynek feltétele a kölcsönös *elismerés*, a lelkiismereti kötelezettség, amely nem zárja ki a kritikát. A bűn az egyén és közösség konfliktusa. A szeretet nem redukálható érzésekre, beletartozik a másiknak szerepében komolyan vevése, szerepeinket viszont a másik felől érkező megerősítés előzi meg. A *jog* ebben a gondolatmenetben "hűségre törekvő szeretet", de nem az etikából vezethető le és nem valami absztrakció. A pozitív jog szerepe az, hogy a bűnös világban is lehetővé teszi az életet. Ugyanakkor Pannenberg szerint sem a jogi normák külsődleges követése, sem a rögzített kötelességek tudatában élés nem igazán emberhez méltó.

Marxszal abban vitatkozik Pannenberg, hogy az ember csupán saját termékeiben ismer önmagára, szerinte abban is, amit készen talál, amire rá van utalva: a hagyományokban, embertársában, Istenben. A munkamegosztásnak és a cserének nem kell feltétlenül *elidegenedéshez* vezetni, állítja a szerző, aki a marxizmust a bibliai jövővárás evilági formájának tekinti, s hozzáteszi – a vallásos embert is figyelmeztetve –, hogy "a jövő reményében való dogmatikus kirtás megakadályozza a valóság megismerését".

Az ember megértésében Pannenberg kiemelkedő szerepet szán az antropológiai tudományok koronájának, a *történettudománynak*. Az, hogy az ember történeti lény, ebben az embertanban elsősorban azt jelenti, hogy mindenkor maga dönthet, s döntenie is kell. Az ember egyedisége sem más, mint egyéni története. A ma már Európában magától értetődő *történeti tudat* eredőjét Pannenberg Izraelben találja meg, pedig elsőre úgy tűnhet, hogy az isteni akarat mindenféle történeti összefüggést megszüntet. Az ószövetségi próféták azonban történelemként írták le az események sorozatát, az isteni ígéretek elhangzásától a jövőndő beteljesedéséig, Jézussal pedig a "végkifejlet betört a jelenbe". A keresztény hagyomány egységgé fogja át a különböző korokat, az ókort, az újkort és jövőjüket. Az ember a történelem egységében nyerheti el rendeltetése egységes alakját, de ehhez minden ember hozzájárul egyéni életútjával.

Úgy vélem, a vallásos olvasót Pannenberg kikényszeríti kényelmes mozdulatlanságából, nem vallásos olvasónak pedig felteszi a kérdést: honnan látható át a világtörténelem egysége, mi ad erőt és garanciát ahhoz, hogy az ember felvállalja az emberiséggel közös rendeltetését. Van mit bepótolnunk embertanból, elkezdhetjük Pannenberg mindenki számára nyitott könyvecskéjével.

(Pannenberg: *Mi az ember?* (Egyházfórum, Budapest – Luzern, 1991.) c. könyvről)

KAMARÁS ISTVÁN